

НОРМИ Й ЦІННОСТІ СИСТЕМИ ПРОФЕСІЙНОЇ (ПРОФЕСІЙНО-ТЕХНІЧНОЇ) ОСВІТИ ЯК СКЛАДНИКИ МЕТОДОЛОГІЇ ДОСЛІДЖЕННЯ В ГАЛУЗІ НАУКИ «ДЕРЖАВНЕ УПРАВЛІННЯ»

NORMS AND VALUES OF VOCATIONAL (VOCATION AND TECHNICAL) TRAINING SYSTEM AS COMPONENTS OF RESEARCH METHODOLOGY IN STATE MANAGEMENT SCIENCE

У статті розкрито зміст таких основних детермінант методології дослідження в галузі науки «Державне управління», як норми та цінності системи професійної (професійно-технічної) освіти. Доведено, що постійне оновлення нормативно-правового забезпечення в професійній (професійно-технічній) освіті України та розуміння її як соціальної цінності створює умови для якісної підготовки кваліфікованих робітників, сприяє підвищенню конкурентоспроможності професійної (професійно-технічної) освіти на ринку праці, інтеграції держави у світовий освітній простір.

Ключові слова: державне управління, методологія дослідження, норми та цінності системи професійної (професійно-технічної) освіти.

В статье раскрыто содержание таких основных детерминант методологии исследования в области науки «Государственное управление», как нормы и ценности системы профессионального (профессионально-технического) образования. Доказано, что постоянное обновление нормативно-правового обеспечения в профессиональном (профессионально-техническом) образовании Украины и понимание его как социальной ценности создает условия

для качественной подготовки квалифицированных рабочих, способствует повышению конкурентоспособности профессионального (профессионально-технического) образования на рынке труда, интеграции государства в мировое образовательное пространство.

Ключевые слова: государственное управление, методология исследования, нормы и ценности системы профессионального (профессионально-технического) образования.

The article discloses the content of such basic research methodology determinants in state management science as norms and values of vocational (vocation and technical) training system. It has been proved that constant renovation of normative and legal support in vocational (vocation and technical) training of Ukraine and understanding it as a social value creates conditions for quality training of professional employees, enhances competitiveness raising of vocational (vocation and technical) training in the labor market, and integrating the state into the world education environment.

Key words: state management, research methodology, norms and values of vocational (vocation and technical) training vocational (vocation and technical) training system.

УДК 354:378.11

DOI <https://doi.org/10.32843/2663-5240-2019-11-7>

Грень Л.М.

к. пед. наук, доцент,
провідний науковий співробітник
наукового відділу з проблем
державної безпеки
Навчально-науково-виробничий центр
Національного університету цивільного
захисту України

Постановка проблеми в загальному вигляді. У липні-серпні 2017 р. під егідою Центру «Нова Європа» спільно з GfK Ukraine за підтримки Фонду імені Фрідріха Еберта проведено всеукраїнське опитування «Українське «покоління Z»: цінності та орієнтири». Вибірка налічувала 2 000 респондентів віком від 14 до 29 років. Відповідно до результатів дослідження серед найбільших страхів молодих українців – соціальна несправедливість і безробіття (32%). Більшість молоді (72%) не планує емігрувати з України. Крім того, така ж кількість молодого населення переконана, що через 10 років вони житимуть в Україні краще, ніж сьогодні, як і українське суспільство загалом [1]. Покращенню життєвого рівня нації сприятиме державне управління розвитком системи професійної (професійно-технічної) освіти, адже створення в Україні сучасної високоефективної системи освіти є однією з найважливіших умов конкурентоздатності держави на світовому ринку. Ключове місце в цьому процесі має бути відведено саме професійно-технічній освіті та забезпеченню її інноваційного розвитку відпо-

відно до запитів суспільства й промислово-інноваційного розвитку економіки, інтеграції держави у світовий освітній простір [2, с. 6].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблематика змісту та практики використання механізмів державного управління освітою знаходить своє відображення в наукових роботах таких вітчизняних учених: С. Домбровської, В. Лугового, В. Мороза, Н. Ничкало, В. Огаренка, Л. Пуховської та інших.

Питанням теоретико-методологічних досліджень функціонування й розвитку професійної (професійно-технічної) освіти в Україні присвячено роботи В. Молодиченка (визначив ключові стратегічні пріоритети розвитку української системи освіти; довів, що освіта є могутнім фактором розвитку духовної культури української політичної нації, дієвим механізмом формування та поширення глобальних цінностей, формує пріоритети розвитку держави) [3]; А. Шевчука (розробив новий напрям теоретико-методологічних досліджень формування й розвитку регіональних освітніх систем, що є внеском у регіональну економіку у сфері вдосконалення

понятійно-термінологічного апарату, сформованого автором теоретичного підґрунтя, обґрунтованих моделей практичної реалізації такого формування й розвитку з урахуванням завдань упровадження інновацій у регіональні освітні системи в контексті побудови інформаційного суспільства) [4]; Л. Короткової, Г. Лук'яненко, Л. Лук'янової, С. Мельник, І. Савченко (проаналізовано вітчизняний та зарубіжний досвід розроблення професійних стандартів, висвітлено концептуальні підходи до створення професійних стандартів як основи стандартів професійно-технічної освіти) [5] та інших учених.

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми. Питання теоретико-методологічних досліджень функціонування й розвитку професійної (професійно-технічної) освіти в Україні, незважаючи на високий рівень свого напрацювання, потребують подальших наукових пошуків. Обґрунтування методології дослідження державного управління для професійної (професійно-технічної) освіти здійснено в попередній публікації [6], тому ця стаття є її логічним продовженням.

Мета статті – визначити норми щодо участі держави в розвитку системи професійної (професійно-технічної) освіти, з'ясувати зміст основних цінностей державно-управлінського впливу на її формування та розвиток.

Виклад основного матеріалу. Теоретико-методологічне підґрунтя державного управління розвитком системи професійно-технічної освіти (далі – ПТО) розкривається через з'ясування змісту основних складників (категорій, принципів, норм, цінностей, методів, способів і парадигм). У попередній публікації акцентовано на таких основних детермінантах, як категорії й принципи. У межах цієї публікації вважаємо за доцільне зосередити увагу на нормах і цінностях як одних з основних детермінант змісту системи ПТО.

Державне управління виступає як нормативно-правова система, що регулює керівництво державою, його діяльність і вплив на суспільство [7, с. 12]. Нормативно-правове забезпечення освіти в Україні регулюють Конституція України, Закон України «Про освіту», Закон України «Про професійну (професійно-технічну) освіту», укази Президента України, постанови, накази, розпорядження Кабінету Міністрів України, Міністерства освіти і науки України, нормативні акти центральних органів виконавчої влади, нормативні акти місцевих державних адміністрацій, органів та посадових осіб місцевого самоврядування. Мета цих документів – підвищення конкурентоспроможності професійної освіти на ринку

праці, створення умов для якісної підготовки кваліфікованих робітників [4, с. 246].

У статті 53 Конституції України проголошено: «Кожен має право на освіту. Повна загальна середня освіта є обов'язковою. Держава забезпечує доступність і безоплатність дошкільної, повної загальної середньої, професійно-технічної, вищої освіти в державних і комунальних навчальних закладах; розвиток дошкільної, повної загальної середньої, позашкільної, професійно-технічної, вищої і післядипломної освіти, різних форм навчання; надання державних стипендій та пільг учням і студентам» [8].

Стаття 3 «Право на освіту» Закону України «Про освіту» гарантує кожному право на якісну та доступну освіту, рівні умови доступу до освіти, законодавець визначає реалізацію права особи на освіту шляхом її здобуття на різних рівнях освіти, у різних формах і різних видів, у тому числі «шляхом здобуття професійної (професійно-технічної), фахової передвищої, вищої освіти та освіти дорослих» [9].

Закон України «Про професійну (професійно-технічну) освіту» визначає правові, організаційні та фінансові засади функціонування й розвитку системи професійної (професійно-технічної) освіти, створення умов для професійної самореалізації особистості та забезпечення потреб суспільства й держави у кваліфікованих робітниках [10]. Закон покликаний вирішити цілу низку проблем, що накопичилися впродовж останніх десятиліть у системі підготовки кваліфікованих кадрів, визначити стратегію розвитку професійної освіти. Серед новацій основними є такі: розширення автономії професійних навчальних закладів; створення нових типів навчальних закладів, що дасть змогу перетворити наявні вузькопрофільні професійно-технічні навчальні заклади на багатoproфільні; розширення можливостей державно-приватного партнерства у сфері професійної освіти, що передбачає створення сучасних навчально-практичних центрів галузевого спрямування, упровадження інноваційних виробничих технологій та запровадження спільних програм фінансування підготовки кадрів; створення незалежних установ оцінювання та забезпечення якості професійної освіти; створення умов для участі роботодавців в оновленні змісту освіти, модернізації матеріально-технічної бази закладів професійної освіти.

Завданням Концепції розвитку професійно-технічної освіти на 2010–2020 роки [11] є підняття розвитку освіти на якісно новий рівень, сприяння подальшому розвитку професійно-технічної освіти України. Проте акту-

альними й сьогодні залишаються проблеми, указані в Національній стратегії розвитку освіти в Україні на період до 2021 року, а саме:

- недостатня відповідність освітніх послуг вимогам суспільства, запитам особистості, потребам ринку праці;
- недостатня орієнтованість структури й змісту професійно-технічної, вищої та післядипломної освіти на потреби ринку праці та сучасні економічні виклики;
- недосконалість системи національного моніторингу та оцінювання якості освіти;
- повільне здійснення гуманізації, екологізації та інформатизації системи освіти, упровадження в навчально-виховний процес інноваційних та інформаційно-комунікаційних технологій;
- низький рівень фінансово-економічного, матеріально-технічного, навчально-методичного та інформаційного забезпечення навчальних закладів;

– слабка мотивація суспільства та бізнесу до інвестування освіти [12].

У таблиці 1 ми наводимо перелік актуальних нормативно-правових документів, зміст яких регламентує функціонування та розвиток системи професійної (професійно-технічної) освіти [13, с. 115].

Детермінантами змісту методології дослідження в галузі науки «Державне управління» є також цінності системи ПТО, а саме: відтворення, нарощування інтелектуального, духовного й економічного потенціалу суспільства; створення умов для розвитку особистості та творчої самореалізації кожного громадянина України; виховання покоління людей, здатних ефективно працювати й навчатися протягом життя, оберігати та примножувати цінності національної культури й громадянського суспільства, розвивати та зміцнювати суверенну, незалежну, демократичну, соціальну й правову державу

Таблиця 1

**Нормативно-правова база професійної (професійно-технічної) освіти України
(квітень 2011 р. – вересень 2018 р.)**

№	Закони, постанови, накази, розпорядження
1	Закон України «Про освіту» від 5 вересня 2017 р. № 2145-VIII
2	Закон України «Про професійну (професійно-технічну) освіту» від 10 лютого 1998 р. № 3/98-ВР.
3	Державна цільова програма розвитку професійно-технічної освіти на 2011–2015 роки, затверджена Постановою Кабінету Міністрів України від 13 квітня 2011 р. № 495
4	Постанова Кабінету Міністрів України «Про затвердження Національної рамки кваліфікацій» від 23 листопада 2011 р. № 1341
5	Наказ Міністерства освіти і науки України «Про систему рейтингового оцінювання діяльності професійно-технічних навчальних закладів у 2011/2012 навчальному році» від 30 грудня 2011 р. № 1593
6	Постанова Кабінету Міністрів України «Про затвердження Порядку формування державного замовлення на підготовку фахівців, наукових, науково-педагогічних та робітничих кадрів, підвищення кваліфікації та перепідготовку кадрів» від 15 квітня 2013 р. № 306
7	Наказ Міністерства освіти і науки України «Про затвердження Типової базисної структури навчальних планів для здійснення професійно-технічного навчання, перепідготовки або підвищення кваліфікації за робітничими професіями» від 22 липня 2011 р. № 862
8	Наказ Міністерства освіти і науки України «Про затвердження Типових правил прийому до професійно-технічних навчальних закладів України» від 14 травня 2013 р. № 499
9	Постанова Кабінету Міністрів України «Про затвердження Порядку розроблення та затвердження професійних стандартів» від 31 травня 2017 р. № 373
10	(повторюється з попереднім)
11	Постанова Кабінету Міністрів України «Про державне замовлення на підготовку фахівців, наукових, науково-педагогічних та робітничих кадрів, на підвищення кваліфікації та перепідготовку кадрів у 2016 році» від 6 липня 2016 р. № 408
12	Постанова Кабінету Міністрів України «Про затвердження переліку професій загальнодержавного значення, підготовка за якими здійснюється за кошти державного бюджету» від 16 листопада 2016 р. № 818
13	Розпорядження Кабінету Міністрів України «Про затвердження плану заходів із впровадження Національної рамки кваліфікацій на 2016–2020 роки» від 14 грудня 2016 р. № 1077-р
14	Постанова Кабінету Міністрів України «Про затвердження Порядку використання коштів, передбачених у державному бюджеті для підготовки кадрів у професійно-технічних навчальних закладах за професіями загальнодержавного значення» від 12 липня 2017 р. № 505
15	Проект закону України «Про професійну (професійно-технічну) освіту» від 20 вересня 2018 р.

як невід'ємний складник європейської та світової спільноти.

Під поняттям «цінності» в етиці розуміють «предмети або явища, що мають значення для практики життя, те, що задовольняє потреби й інтереси людини» [14, с. 154]. На переконання авторського колективу на чолі з К. Ващенком, ціннісні чинники виражаються насамперед у визнанні в українському суспільстві високої цінності ідеї держави, прагненні гуманізувати це суспільство, пристосувати до ідеалів, що спираються на ефективність і справедливість, узгодити з національними потребами [7, с. 9–10].

На думку А. Шевчука, узагальнене вивчення взаємної детермінації цінностей та освіти можна розглядати в розрізі таких базових підходів:

1) розуміння освіти як соціальної цінності, у контексті чого важливо виокремлювати цінності знань, здобуття відповідного освітньо-кваліфікаційного рівня, підвищення кваліфікації, безперервного навчання тощо;

2) ролі освіти в забезпеченні так званої духовно-інформаційної мобільності населення, зокрема між різними поколіннями;

3) взаємного факторного впливу ціннісних орієнтацій та освіти, що передбачає детермінацію дійсної системи цінностей освітнього середовища та водночас потужну роль освіти у формуванні ціннісних орієнтацій цілих поколінь [4, с. 332].

Далі А. Шевчук зазначає: «Належний рівень цінностей освіти дає змогу забезпечити низку переваг для соціально-економічного розвитку регіонів. Такі переваги формуються в економічній, соціальній, культурній, духовній та управлінській площинах» [4, с. 333].

На переконання В. Молодиченка, ключовими стратегічними пріоритетами розвитку української системи освіти є побудова національної системи освіти на засадах формування освіченої творчої особистості та забезпечення пріоритетного розвитку людини; функціонування та реформування вітчизняної освітньої системи на основі принципів гуманізму, демократії, пріоритетності загальнолюдських і гуманістичних духовних цінностей; забезпечення достатньої ціннісної та знаннєвої відкритості вітчизняної системи освіти для систем освіти інших країн з одночасним досягненням високого якісного рівня прогресивних національних систем освіти [3, с. 92–94].

Висновки. Здійснений аналіз норм щодо участі держави в розвитку системи професійної (професійно-технічної) освіти та з'ясування змісту основних цінностей державно-управ-

лінського впливу на її формування й розвиток нижче дав змогу зробити такі висновки.

По-перше, рівень нормативно-правового забезпечення професійно-технічної освіти потребує подальшого вдосконалення національного моніторингу та оцінювання її якості, інформатизації системи освіти, упровадження в навчально-виховний процес інноваційних та інформаційно-комунікаційних технологій; створення умов для участі роботодавців в оновленні змісту освіти, модернізації матеріально-технічної бази закладів професійної освіти.

По-друге, державно-управлінський вплив на розвиток системи професійно-технічної освіти сприяє розкриттю інтелектуального, духовного та економічного потенціалу суспільства. Соціальна цінність освіти визначається забезпеченням кожної людини знаннями, корисними як для розвитку самої особистості, так і для потужного розвитку держави.

По-третє, постійне оновлення нормативно-правового забезпечення в професійній (професійно-технічній) освіті України та розуміння її як соціальної цінності створює умови для якісної підготовки кваліфікованих робітників, сприяє підвищенню конкурентоспроможності професійної (професійно-технічної) освіти на ринку праці, інтеграції держави у світовий освітній простір.

Серед провідних напрямів щодо розгляду порушеної вище проблематики перспективними, на нашу думку, є розкриття теоретико-методологічного підґрунтя державного управління розвитком системи ПТО через з'ясування змісту таких основних детермінант, як методи, способи й парадигми.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Цінності та орієнтири українського «покоління Z»: нове дослідження. URL: <https://pon.org.ua/novyny/5980-cnnost-ta-oryentiri-ukrayinskogo-pokolnnya-z-nove-doslidzhennya.html>.
2. Кучинський М. Модернізація професійно-технічної освіти в контексті розвитку людського капіталу України на період до 2020 року. *Професійно-технічна освіта*. Київ : Педагогічна преса, 2017. № 1. С. 5–9.
3. Молодиченко В. Модернізація цінностей в українському суспільстві засобами освіти (філософський аналіз) : монографія. Київ : Знання України, 2010. 383 с.
4. Шевчук А. Регіональні освітні системи: теорія, методологія, практика інноваційного розвитку. Львів : Інститут регіональних досліджень НАН України, 2013. 463 с.
5. Професійні стандарти: теорія і практика розроблення : колективна монографія / Л. Короткова, Г. Лук'яненко, Л. Лук'янова, С. Мельник, І. Савченко. Київ, 2011. 313 с.
6. Грень Л. Державне управління професійно-технічною освітою: теоретико-методологічний аспект.

Публічне управління і адміністрування в Україні. Серія «Механізми державного управління». 2019. Вип. 9. С. 23–29.

7. Методологія наукових досліджень з державного управління : хрестоматія / упоряд. : С. Загороднюк, О. Євмешкіна, В. Лещенко ; за заг. ред. К. Ващенка. Київ : НАДУ, 2014. 180 с.

8. Конституція України : Закон України від 28 червня 1996 р. № 254к/96-ВР / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр>.

9. Про освіту : Закон України від 5 вересня 2017 р. № 2145-VIII / Верховна рада України. *Відомості Верховної Ради України*. 2017. № 38–39. Ст. 380. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19>.

10. Про професійну (професійно-технічну) освіту : Закон України від 10 лютого 1998 р. № 103/98-ВР / Верховна Рада України. *Відомості Верховної Ради України*. 1998. № 32. Ст. 215.

URL: <https://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/103/98-%D0%B2%D1%80>.

11. Концепція розвитку професійно-технічної освіти в Україні на 2010–2020 роки : проект. Інформаційний збірник Міністерства освіти і науки України. 2010. № 17/18. С. 13–19.

12. Про Національну стратегію розвитку освіти в Україні на період до 2021 року : Указ Президента України від 25 червня 2013 р. № 344/2013 / Президент України. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/344/2013>.

13. Грень Л. Нормативно-правовий механізм управління розвитком професійної (професійно-технічної) освіти: історична ретроспектива. *Вісник Національного університету цивільного захисту України. Серія «Державне управління»*. Харків : Вид-во НУЦЗУ, 2018. Вип. 3(8). С. 106–117.

14. Этика : учебное пособие / под ред. В. Лозового. Харьков : Право, 2008. 248 с.